

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ

Розглядається роль профорієнтації у житті людини та економіки країни в цілому; розглядається праця як економічна та психологічна категорія, проведено аналіз профорієнтаційної роботи: в Україні з 1930 років до теперішнього часу та досвіду країн з розвинутою економікою; зроблено висновки щодо посилення профорієнтаційної роботи в країні

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася на ринку праці, вказує на нагальну потребу переглянути питання профорієнтаційної роботи. Аналіз кон'юнктури зареєстрованого ринку праці за професійними групами свідчить про значний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили не тільки в цілому по країні та регіонах, а й за рівнем освіти та за спеціальностями. При цьому, коли в одних випадках спостерігається триваліша кон'юнктура ринку, то в інших – трудодефіцитна. Крім цього, часто молоді люди, які здобули відповідний фах, прийшовши на роботу виявляють, що їм не до вподоби їхня робота (адже навчання відповідному фаху і сама робота – це не одне й те ж, а до цього часу вони не мали змоги спробувати себе в якості працівника). Як результат, люди, що потратили час і гроші на одержання відповідної кваліфікації, займаються роботою, яка часто їм не до вподоби, підірвавши віру в свої можливості та поповнюючи прошарок зневірених людей.

Така ситуація не може задовольнити потреби ринку праці, на що неодноразово вказував директор Українського центру зайнятості В. Галицький та інші працівники державної служби зайнятості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Своєчасна профорієнтація дозволяє людині зробити правильний вибір щодо вибору професії та реалізації конституційного права на працю. Проблеми зайнятості у своїх роботах піднімали: В.С. Васильченко, А.М. Колот, Є.М. Лібанова, Д.П. Мельничук, В.М. Петюх та інші, питання профорієнтації як активного заходу працевлаштування розглядали І.О. Баклицький, Г.О. Балл, М.В. Бастун, С.С. Гришун, Т.О. Калініна і Є.П. Кожанова, Г.В. Карпенко, Я.В. Крушельницька, Т.М. Траверсе та інші. Г. Еган, К. Роджер, Д. Каретт, Д. Вільямс присвятили свої роботи підготовці фахівців з профорієнтаційної роботи.

Необхідно зауважити, що проблему професійної орієнтації зазвичай піднімають фахівці з ринку праці, тобто фахівці, які вивчають пропозицію робочої сили, її конкурентоспроможність та попит на неї. При цьому практично нехтується питання особистості працівника, його здібностей, нахилів, внутрішнього світу та задоволеність роботою.

Мета дослідження. Провести аналіз стану профорієнтаційної роботи в Україні, її впливу на розвиток особистості та на розвиток економіки країни. Вивчити досвід країн з розвинутою ринковою економікою з профорієнтаційної роботи. Встановити зв'язок: профорієнтація – професійна освіта (підготовка робітників і фахівців з вищою освітою) – працівник (особистість, індивідуальна робоча сила) – ринок праці – економіка країни.

Викладення основного матеріалу дослідження. У преамбулі Програми державної служби зайнятості – виконавчої дирекції фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2008-2013 роки щодо професійної орієнтації молоді вказано, що сучасна система освіти недостатньо адаптована до потреб ринку праці як у кількісному, так і якісному відношенні, що не гарантує молодим людям працевлаштування після завершення навчання. Орієнтація професійної підготовки не на потреби ринку, а на ажіотажний попит на певні професії призводить до того, що найбільш активна і освічена частина молоді є безробітною: безробіття молоді в Україні вдвічі перевищує цей показник в Європі.

Обрана людиною професія дає їй можливість на протязі всього працездатного періоду (15-70 рр.) не тільки одержувати доходи, а й удосконалювати свої здібності, розвиватись як особистість та отримувати задоволення від праці.

Праця є багатограним поняттям: це фактор доходів працівника і держави; вона має соціальний вплив на людину; сприяє розвитку душевних та психомоторних сил, розвитку здібностей до праці, розвитку самої особистості, підвищуючи при цьому якість робочої сили.

Економісти розглядають працю як свідому і цілеспрямовану діяльність людини, що направлена на перетворення предметів праці з допомогою засобів праці у життєві блага для задоволення своїх потреб. Тобто, праця з одного боку є джерелом доходів для працюючого, а з іншого – є фактором суспільного виробництва.

Праця має суспільний вплив на людину. Праця виступає основою для виникнення таких людських властивостей як спілкування, свідомість, мова, формування духовних цінностей. Будучи цілеспрямованою діяльністю, в процесі якої людина впливає на природу з допомогою засобів праці, праця з самого початку виступає як спільна діяльність, яка передбачає певні форми соціальної організації, завдяки яким досягається необхідна узгодженість індивідуальних і групових дій, скерованих на досягнення життєвих цілей.

Розглядаючи особистість працюючого, неможливо не помітити, що праця має ще одну суттєву ознаку – це задоволення або невдоволення процесом праці та вплив процесу праці на саму особистість працюючого. Фактор задоволення чи невдоволення від праці впливає не тільки на самого працюючого, а й на результат праці. Так, картина написана художником з натхненням, із задоволенням буде суттєво відрізнятися від картини, що написана лише задля винагороди. Аналогічну картину можна спостерігати щодо приготовлених страв поваром тощо. Тобто, як для людини, так і для суспільства важливо, щоб людина любила свою роботу, була здатна її виконувати і одержувала від процесу праці задоволення. В праці людина досягає самореалізації.

Ось як пише про працю дійсний член АПН України С.Д. Максименко: "Праця вимагає від людини великих енергетичних витрат при втіленні своїх здібностей – мислення, почуттів і уяви, психомоторних здібностей при створенні речей. Від конкретного трудового процесу, крім остаточного продукту, нічого не вимагається. Метою цього процесу ніколи не стає розвиток душевних або психомоторних сил; адже працюють не заради розвитку своїх продуктивних сил, а задля вироблення продукту" [5, с.507]. Разом з тим, сам процес праці, який приносить задоволення, сприяє розвитку душевних та психомоторних сил, розвитку здібностей до праці, розвитку самої особистості, підвищуючи при цьому якість робочої сили.

Більшу частину своєї активності люди проводять на роботі. Гроші, які людина отримує на роботі є необхідним фактором, який стимулює людину до праці. Проте, тільки цей фактор не може дати задоволення від вкладеної праці. Особливо, якщо врахувати, що середня заробітна плата в Україні складає менше 300 дол. в місяць.

Для того, щоб праця приносила задоволення, вона повинна, окрім заробітку давати: інтерес до змісту роботи, почуття поваги і самоповаги, відчуття сенсу і значимості своєї праці. При цьому слід пам'ятати, що усі люди різні. Л. Х'елла і Д. Зіглер, які вивчали теорії особистості, досить чітко вказали, що серед більш ніж п'яти мільярдів людей на нашій планеті не зустрінеш двох абсолютно подібних один до одного [10]. А тому, для одержання задоволення від своєї праці різним людям потрібні різні умови і різна робота. Для того, щоб зробити правильний вибір, людина має в дитячому віці повинна досить глибоко знати себе і мати гарну уяву про тонкощі спеціальності, яку вона обирає.

І.В. Лосева та Л.Б. Бичкова у статті "Як визначити найкращий вік для профорієнтації" стверджують, що "У практичній психології і нейробіології існує постійно підтверджувана досвідом думка, про те, що до 36 місяців життя (до 3 років) особистість повністю сформована, і подальша динаміка життя або розвиває її вроджені дані, або прагне їх пригнічення". В результаті проведеного дослідження автори вказують, що уже в 3 річному віці бажано пройти діагностику профорієнтації. Це дасть, на думку І.В. Лосевої й Л.Б. Бичкової, батькам "познайомитись зі своєю дитиною і зрозуміти причини її вчинків і прагнень, з великого

сплиску вроджених здібностей і схильностей вибрати низку найбільш прийнятних і створити дитині розвиваючі умови саме для її вроджених даних" [8, с. 15]. Напевне автори мають рацію, проте далеко не усі батьки мають можливість провести професійну діагностику для своїх дітей. А от системи державної освіти вирішення цього питання під силу. Особливо, зважаючи на те, що останнім часом в дитячих садках та в школах введені посади психологів, на функціях яких зупинимось пізніше.

Профориєнтація ґрунтується на самовизначенні людини (психологічна сторона питання) та визначенні свого місця на ринку праці (економічна сторона питання).

Дані проведеного опитування у випускних класах 12 шкіл свідчать, що вибір професії випускниками шкіл відбувається на основі зовнішньої привабливості: рівень заробітної плати, наявність робочих місць на ринку праці (бухгалтери), престижність професій (банкіри), наслідування батьків тощо. При цьому абсолютно не враховуються властивості особистості.

Нехтування особистих властивостей пояснюється, в першу чергу, тим, що випускники, маючи хоча б деякі знання у світі професій та про стан на ринку праці, не мають чіткого уявлення про власні можливості, про свою особистість: про тип темпераменту чи характеру, рівень інтелекту, про свої здібності тощо. Тому їм так важко знайти той вид праці, який їм найбільше підходить, який би дозволив би не тільки одержувати дохід та приносити користь суспільству, а й одержувати моральне задоволення від процесу праці. Невдалий вибір професії призводить до незадоволення собою, низької ефективності праці, невдалого кар'єрного росту, безробіття, страждань та передчасної втрати працездатності.

Для того, щоб уникнути негативного впливу праці на людину, необхідно в профориєнтаційній роботі на перше місце ставити професійне самовизначення особистості. Професійне самовизначення – це не одноразовий вибір професії, а перманентний процес самопізнання, формування інтересів, визначення напрямків набуття кваліфікації, який пронизує всі етапи навчальної і трудової діяльності людини.

Проблема вибору професії молоддю містить як теоретичний, так і практичний інтерес. З одного боку, в ній віддзеркалюються устремління, намагання молоді, з іншого – конкретне здійснення цих намірів, реалізація особистих планів (реальний вибір професії). Вирішення цієї проблеми можливе у двох напрямках: формування особистих намірів та інтересів у молоді з урахуванням соціально-економічних потреб суспільства; приведення у відповідність устремлень, особистих планів молоді з можливостями їх реалізації [6, с. 60].

Проблеми правильного вибору професії надавали великого значення ще в 16 столітті. Так, в 1575 році іспанський лікар і філософ Х. Уарте в передмові до своєї роботи "Дослідження здібностей до наук" писав, що для того, щоб ніхто не помилявся у виборі тої професії, яка найбільше підходить до його природних дарувань, королю слід було б виділити уповноважених людей великого розуму і знань, які відкривали б у кожного його дарування ще в дитячому віці; вони тоді заставили б його обов'язково вивчати ту галузь знань, яка йому підходить, і цим самим не допускали б випадкового професійного вибору [9].

На сучасному етапі, в період, коли існують чіткі межі між науками, профориєнтація вивчається лише економічною наукою і зазвичай зводиться до професійного відбору. Так, у великій енциклопедії Кирила і Мефодія знаходимо наступне визначення: "Професіональна орієнтація, профориєнтація, вибір професії або орієнтація на професію (лат. *professio* – рід занять, фр. *Orientation* – установка) – система заходів, направлених на надання допомоги молоді у виборі професії [том 9]".

Розглядаючи мету та завдання профвідбору, економісти не враховують фактор одержання задоволення особистістю від праці. Так, Я.В. Крушельницька пише, що метою профвідбору є добір із загальної кількості претендентів на певний вид професійної діяльності тих осіб, які за своїми особистими даними максимально придатні для цього, тобто розглядає підбір персоналу з позиції роботодавця.

Стосовно трудової організації економісти проблему профвідбору вбачають у визначенні професійної придатності – сукупності особливостей людини, її здібностей і схильностей, що обумовлюють ефективність певного виду діяльності і задоволеність обраною професією. Наприклад, від операторів вимагається без особливих зусиль зосереджувати і

переключати увагу, знаходити оптимальне рішення за найкоротший час. Їх нервові процеси повинні бути динамічними, а поведінка в складних ситуаціях – емоційно стійкою. Водіям потрібні хороший зір і швидка реакція, шліфувальникам – м'язова чутливість і чутливість шкіри, кінчиків пальців. Не всі люди в однаковій мірі здатні освоювати ту чи іншу професію – один легко оволодіває навичками, досягає професійної досконалості, іншому потрібні роки. Трапляється, що в процесі тривалого навчання втрачається інтерес до обраної професії і людина змінює раніше обраний вид діяльності. Призначення профвідбору – зменшити проблеми через незадоволення обраною професією чи відсутність у працівника необхідних здібностей, хисту [7, с.62].

На практиці профориєнтаційною роботою займаються працівники служби зайнятості та професійні, включаючи вищі, навчальні заклади. Роботу останніх швидше можна назвати рекламною акцією своїх закладів, ніж профориєнтаційною роботою.

Прийнятним виключенням можна назвати організацію роботи з учнями старших класів шкіл м. Житомира фахівців обліково-фінансового факультету Житомирського державного технологічного університету, які організували у 2005 р. постійно діючий економічний лекторій за напрямками "Основи економіки" та "Основи бізнесу", де учні не тільки мають можливість ознайомитись з навчальним закладом, а в першу чергу здобути знання за цими напрямками.

Такий підхід з точки зору економіки може бути схвальним, але при цьому не враховується сам суб'єкт праці, його задоволення виконуваною роботою, розвиток його душевних та психомоторних сил, його здібностей, на що вказує С.Д. Максименко.

Корені проблеми профориєнтаційної роботи в Україні криються в змінах економічної системи: капіталізм – соціалізм (планово-командна система управління) – ринкова економіка.

В Україні (республіки СРСР) профориєнтаційну роботу почали проводити в 20-ті роки минулого століття, на початку розбудови соціалістичної індустрії в СРСР. В цей період відбувався процес форсування нарощування промислового потенціалу для скорочення відставання економіки країни від капіталістичних країн. Офіційною задачею індустріалізації було перетворення СРСР із аграрної країни в індустріальну. Початок соціалістичної індустріалізації як складової частини "триєдиної задачі щодо корінної перебудови суспільства (індустріалізація, колективізація сільського господарства, культурна революція) було покладено першим п'ятирічним планом (1928-1932)". Країні для здійснення цього плану потрібні були кваліфіковані фахівці у всіх галузях, і в першу чергу в індустрії. Не випадковим, в цей період багато уваги приділяється вивченню питань розвитку дитини (майбутньої робочої сили).

Постановами Народного комісаріату освіти в Україні, як і в інших союзних республіках СРСР, в 1931 році було прийняте рішення про організацію педологічної роботи. Педологія (від грецького. *παιδός* — дитя і грецького. *λόγος* — наука) — напрям в науці, який ставив за мету об'єднати підходи різних наук (медицини, біології, психології, педагогіки) до розвитку дитини. Даний термін має лише історичне значення. Більша частина педологічних досліджень пізніше була асимільована в психологію дитячого віку. Перші роботи педологічного характеру відносяться до кінця 19 – початку 20 століття. Сам термін "педологія" був запропонований американським дослідником Оскаром Кросменом (Oscar Chrisman). В СРСР педологія знаходилась на вершині свого розвитку в 20-30-е роки 20 століття. Основні представники радянської педології: П.П. Блонський, М.Я. Басов, Л.С. Виготський.

Професійний відбір проводився спеціальними бюро. Уже в 1934 році в СРСР нараховувалося 86 таких бюро, основним завданням яких був професійний підбір вступників до ФЗУ. Проте у 1936 році Постановою ЦК ВКП(б) мережу профконсультативних бюро було ліквідовано як "спотворення в системі Нарком освіти" та піддана критиці теорія і практика педології [1].

Засуджуючи педологію як науку, ЦК ВКП(б) постановив, що теорія і практика педології базується на хибних наукових, антимарксистських положеннях. До таких положень було віднесено головний закон сучасної (на той час) педології – закон фаталістичної обумовленості долі дітей біологічними і соціальними факторами, впливом спадковості та середовища.

Аналізуючи засудження педології вважаємо за необхідне звернутися до слів відомого вітчизняного психолога С.Д. Максименка, який пише "різні діяльності породжені працею людини і мають з нею генетичні і функціональні зв'язки" [5, с. 509].

У Постанові ЦК ВКП(б) від 1936 р. відмічалось, що закон фаталістичної обумовленості долі дітей біологічними і соціальними факторами, впливом спадковості та середовища суперечить марксистській теорії і практиці соціалістичного будівництва, які успішно перевиховують людей в дусі соціалізму і ліквідовують пережитки капіталізму в економіці свідомості людей.

Як результат, разом із наукою "педологією" було ліквідовано й мережу профконсультативних бюро як "спотворення в системі Нарком освіти".

Необхідно зауважити, що при планово-командній системі управління була повна зайнятість, не існувало ринку праці, кожна людина була забезпечена роботою, а Конституцією УСРС не тільки гарантувалось право на працю, а й передбачено обов'язок людини трудитися. Можливо за таких умов можна було й нехтувати профорієнтаційною роботою. Але в період, коли людина потрапляє на ринок праці, де лише від конкурентоспроможності її робочої сили залежить її працевлаштування та результати, які вона отримує від прикладання своєї праці як для себе особисто, так і для економіки країни, нехтувати розвитком профорієнтаційної роботи в країні не можна.

Україна долучилася до країн з ринковою економікою, де накопичено значний досвід з профорієнтаційної роботи. Отож, було б нерозумним не скористатися цим досвідом.

Перші профконсультанти з'явилися у 1899 р. в Детройті, а на початку 20 ст. американський психолог Г. Мюнстерберг вперше склав і застосував тести для оцінки професійних здібностей. У цьому ж 20 столітті інший американський вчений Р. Парсонс уперше організував у Бостоні спеціальне профорієнтаційне бюро і видав наукову працю "Вибір професії".

Практика країн з розвинутою ринковою економікою (США, Великобританія, Японія, Німеччина, Франція та інші), а також постсоціалістичних країн (Польща, Чехія тощо) і навіть пострадянських (Білорусія, Російська Федерація) показала, що профорієнтація відіграє надзвичайно велику роль як в економіці країни, забезпечуючи ринок праці якісною робочою силою, так і в становленні і розвитку особистості, бо людина яка виконує роботу, яку вона не тільки може, а й хоче виконувати, з кожним робочим днем розвиває свої професійні здібності, удосконалює свої навички та гармонійно розвивається.

Як правило в цих країнах профорієнтаційна робота починається з початкової школи і супроводжує учня до випуску зі школи, а також в проміжний період – від випуску до працевлаштування або до вступу у ВНЗ.

Завдання профорієнтації на сучасному етапі розвитку не тільки допомогти учням обрати професію, а й навчити оцінювати себе в контексті ринку праці.

Цікавим є приклад профорієнтаційної роботи у Великобританії [4]. Ще в 1909 р. уряд прийняв міри по організації спеціальних бюро по працевлаштуванню підлітків в рамках державних бірж праці. Одночасно при цих біржах створювались служби профорієнтації для загальноосвітніх шкіл. Таким чином підлітки до 16 років одержували послуги по працевлаштуванню від шкільних служб, а біржі праці надавали такі послуги молоді з 19 років. Профорієнтацію в перехідний період між 14 і 19 роками взяли на себе шкільні адміністратори.

У 1973 р. у Великобританії було прийнято закон про служби для профорієнтації молоді. Згідно цьому закону профорієнтаційна робота повинна була проводитись не тільки в школах, а й у ВНЗ та коледжах. Виконували цю роботу професійні радники. Саме вони досліджували особистість молодшої людини шляхом проведення діагностики через систему тестів та опитувальників. Результати тестування були тим діагностичним матеріалом, який дозволяв профрадникам давати рекомендації учням та студентам, при цьому учням відводилась пасивна роль.

У 70 роках минулого століття у Великобританії сформувався новий підхід в орієнтації, який розглядав профорієнтаційні послуги як процес, що розвивається.

В учбовий процес були введені перехідні програми з комбінованими варіантами профорієнтаційних заходів і професійної підготовки. Школярам надавалась можливість спробувати свої сили в декількох професіях. Програми підготовки розроблялися без суворої орієнтації на надбання вмінь по конкретній спеціальності, що не дозволяло успішно працювати учням за обраними спеціальностями.

Пізніше професійний акцент був перенесений на учбову орієнтацію: орієнтування на професійну трудову підготовку розглядалось як один із напрямів загальноосвітньої програми.

В учбову програму були включені курси по розвитку особистісних якостей учнів, розширенню їх світогляду щодо ринку праці, розвитку навиків до праці з конкретних професій. Тобто, орієнтування на освіту і на трудову діяльність не розмежовувалися, що дало можливість розглядати досить широко професійну орієнтацію і передбачало значний набір видів діяльності, котрий мав допомогти учню прийняти свідомо рішення щодо вибору професії.

Середня школа у Великобританії має декілька напрямів навчання. Відмінності серед цих шкіл обумовлені різними навчальними планами, кваліфікацією викладачів, учбовим обладнанням, а також можливостями соціального і професійного росту по закінченню школи.

Уже в 11 років, по закінченні початкової школи, перед учнем постає непросте питання: яку школу обрати для подальшого навчання. В цей період професійні радники надають необхідну допомогу кожному учню та його сім'ї.

З цією метою в учбовому розкладі передбачені спеціальні заняття, які фокусуються на особистості учня.

В середній школі, окрім особистісного розвитку учнів, все більше уваги приділяється надбанням учнями практичного досвіду в тій чи іншій професії. Акцент робиться на активних формах і методах навчання. З цією метою в учбовий процес вводиться імітаційне моделювання різних трудових операцій з допомогою ролевих ігор. Останні розробляються з урахуванням специфіки британського ринку праці і передбачають різні соціальні і трудові ситуації: планування робочого дня, вироблення особистого стилю трудової діяльності, поведінка в ситуації втрати роботи, встановлення балансу між сімейним життям і трудовою кар'єрою.

Дуже важливою в профорієнтації є практика створення в англійських школах міні підприємств. Ця практика схвалена урядом. Починаючи з 1986 року була поставлена задача організувати при кожній школі хоча б одне підприємство.

Учні приймають активну участь в цій роботі: визначають вид продукції чи послуг підприємства; проводять маркетинг, здійснюють реалізацію тощо, що допомагає школярам розвинути свої інтереси і нахили, набути підприємницьких навиків в малому бізнесі, навчитися покладатися на себе, проявляти ініціативність і відповідальність в різних життєвих і трудових ситуаціях.

У зв'язку з такою великою увагою до профорієнтації як діяльності у Великій Британії проведені серйозні теоретичні дослідження в цій галузі. Прикладом можуть слугувати дослідження Г. Егана, які викладені в його книзі "Досвідчений помічник", К. Роджера, який є прихильником особистісного розвитку учнів і врахування їхніх особистісних якостей при проведенні профорієнтаційної роботи, Д. Баретта і Д. Вільямса, які в своїй книзі "Перевірте свої можливості" підкреслюють важливість визначення психологічних особливостей особистості, які необхідно враховувати при виборі спеціальності [4].

Наявність зарубіжного досвіду профорієнтаційної роботи, вплив профорієнтації на якість робочої сили, а через неї і на результати економіки в цілому та рівень соціального розвитку населення вказують на потребу удосконалення цієї роботи в системі нашої вітчизняної освіти.

Позитивним в питаннях вивчення дитини в нашій країні є прийняття у 1999 р. Положення "Про психологічну службу системи освіти України" [2]. Пізніше, у 2009 р. наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 р. № 616 дане Положення було викладене у новій редакції. Основною метою діяльності психологічної служби визначено психологічне забезпечення та підвищення ефективності педагогічного процесу, захист психічного здоров'я і соціального благополуччя усіх його учасників: вихованців, учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Згідно цього Положення психологічна служба має забезпечити своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку вихованців, учнів і студентів, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей, створення умов для саморозвитку та самовиховання, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчальних закладів.

Не зважаючи на важливість питання професійної діагностики та професійного вибору, що впливає на все життя людини: від початку її трудової діяльності до закінчення її працездатності, а також відбивається на результатах її роботи та на її здоров'ї (фізичному і психічному), в Положенні серед функцій освітянського психолога не передбачено функцій, направлених на профорієнтаційну роботу.

Професійній орієнтації приділяють увагу у своїй повсякденній роботі працівники державної служби зайнятості, яка є одним із напрямів реалізації державної політики зайнятості. У 1994 р. Постановою Кабінету Міністрів України була затверджена Концепція державної системи професійної орієнтації населення.

Постановою правління Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття від 19.12.2007 р. № 8. затверджена Програми державної служби зайнятості – виконавчої дирекції фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття на 2008-2013 роки щодо професійної орієнтації молоді, з подальшими змінами згідно постанови правління Фонду № 52 від 24.07.2008 р.[3]. Міністерством праці та соціальної політики України та виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття передбачено "розгортання системної, послідовної та широкомасштабної інформаційно-роз'яснювальної роботи в суспільстві, організації комплексної професійної роботи з молоддю, а також забезпеченні тісного діалогу з роботодавцями щодо пояснення переваг забезпечення працівників гідними умовами праці та достойною заробітною платою" [3].

Проаналізувавши офіційні документи двох органів державної влади (Міністерства освіти і науки України та Міністерством праці та соціальної політики України), які стосуються молоді, слід відмітити їх абсолютну відірваність одне від одного: В Положенні "Про психологічну службу системи освіти України" не знайшлося місця питанням профорієнтаційної роботи, а в Програмі державної служби зайнятості – виконавчої дирекції фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття на 2008-2013 роки щодо професійної орієнтації молоді – жодного внятку на особистість, з її властивостями, з її внутрішнім світом, на дослідження властивостей дитини в дошкільний період, в початковій, середній школі та випускних класах.

На нашу думку питання профорієнтації стосується не тільки економіки, а в першу чергу наук, предметом вивчення яких є людина, з її внутрішнім світом, з її здібностями та уподобання, а саме: вікової, організаційної та економічної психології. Не можна забувати, що робоча сила – це не механізм, який, між іншим, теж може виконувати лише ті функції, для яких він створений, це живий організм, це особистість, яку використовувати необхідно без насильства як із зовнішнього середовища, так і самою людиною. А тому профорієнтація має включати два фактори: 1. визначення властивостей людини: її здібностей, нахилів, здатності, бажань, вподобань; 2. введення дитини у світ професій: ознайомлення, надання можливостей спробувати себе ще в шкільному віці на різних роботах як віртуально, так і на практиці. Для цього серйозно необхідно переглянути підходи до профорієнтації в системі освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Профорієнтацію необхідно розглядати як багатогранне явище: як професійне самовизначення особистості

(перманентний процес самопізнання) та визначення свого місця на ринку праці (формування інтересів, визначення напрямів набуття кваліфікації тощо).

2. Необхідно розширити коло суб'єктів, до функцій яких має входити профорієнтаційна робота серед дітей дошкільних закладів та школярів, використовуючи при цьому уже існуючі посади психологів.

3. До функцій дошкільних та шкільних психологів включити функції діагностики профорієнтації та профорієнтації. Покласти на них обов'язки щодо спрямування дій вихователів, вчителів та батьків на розвиток вроджених задатків дітей на основі проведених наукових професійних діагностик.

4. В учбовий процес, за прикладом зарубіжних країн, ввести програми з комбінованими варіантами профорієнтаційних заходів і професійної підготовки, надавати можливість школярам спробувати свої сили в декількох професіях. З цією метою можна використовувати професійну базу місцевих професійних освітніх закладів, підприємств та самих шкіл.

На нашу думку посилення профорієнтаційної роботи дозволить позитивно вплинути на підвищення якості робочої сили в Україні, так як працівник, виконуючи роботу, яку він вмів виконувати, хоче її виконувати та отримує від роботи не тільки дохід, а ще й задоволення, має позитивний вплив на розвиток душевних та психомоторних сил, розвиток здібностей до праці, розвиток самої особистості, підвищення якості індивідуальної робочої сили.

Список використаної літератури:

1. Постановление ЦК ВКП (б) от 4 июля 1936 года "О педологических извращениях в системе Наркомпросов" [Электронный ресурс] – <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr6510.htm>
2. Положення "Про психологічну службу системи освіти України" від 30 грудня 1999 р. N 922/4215 [Електронний ресурс] – <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d65.htm>
3. Програма державної служби зайнятості – виконавчої дирекції фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2008-2013 роки щодо професійної орієнтації молоді. Додаток до постанови правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 19.12.2007 р. № 8 [Електронний ресурс] – <http://www.google.com.ua/search?client>
4. Гриншпун С.С. Организация профориентации школьников в Великобритании / С.С. Гриншпун // Педагогика. – 2005. - № 7. – С. 100 – 105.
5. Загальна психологія: підручник – / [С.Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Клименко та ін.]; за заг. ред. С.Д. Максименка. – [3-є вид.] – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 688 с.
6. Калініна Т.О. Фізіологія і психологія праці / Т.О. Калініна, Е.П. Кожанова – Х.: ХНЕУ, 2005. – 268 с.
7. Крушельницька Я.В. Фізіологія і психологія праці / Я.В. Крушельницька. – К.: КНЕУ, 2003. – 367 с.
8. Лосева И.В. Как определить наилучший возраст для профориентации? / И.В. Лосева, Л.Б. Бычкова // Работа и учеба. – 2005. – № 15(403). – С. 15.
9. Уарте Х. Исследование способностей к наукам / Х. Уарте. – Из-во Академии наук СССР, 1960. – 192 с.
10. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер – [3-е изд.] – СПб.: Питер, 2007. – 607 с.

КУЛАКОВСЬКИЙ Тарас Юрійович – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та культурології Житомирського національного агроєкологічного університету

Наукові інтереси:

- економічна та організаційна психологія;
- психологія управління;
- психологія підприємництва;
- особистість на ринку праці;
- профдіагностика та профорієнтація